

Beszámolók ◦ Szemlék ◦ Közlemények

KÖNYVTÁRI MUNKA

A Council on Library Resources évi jelentése, 1976.

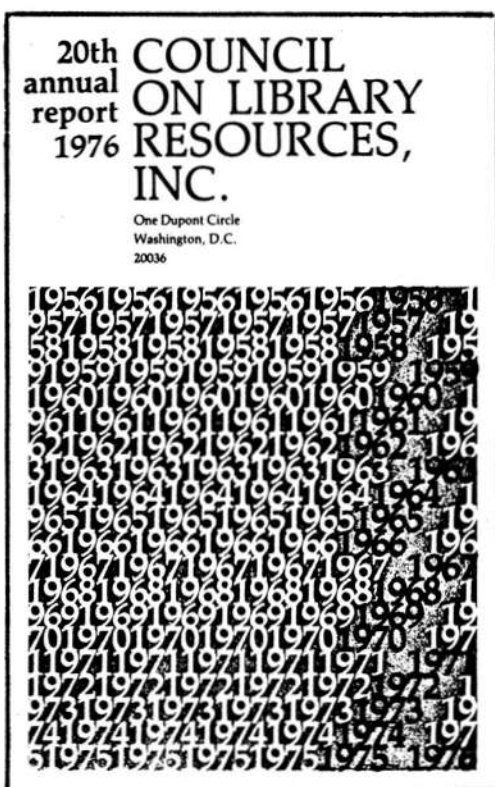
A huszadik, valamelyest jubileumi jellegű, évi beszámoló kapcsán a Council on Library Resources (CLR) visszapillant az eddig eltelt időszakra, s legfontosabb munkaterületeit áttekintve kitér az Egyesült Államok és más országok könyvtári rendszerének javítása érdekében kifejtett tevékenységére is.

Az első tizenöt év

Az 50-es évek közepét az USA-ban a könyvtárak társadalmi helyzetére vonatkozó remények és kétségek konfliktusa jellemezte. Egyrészt jellemző volt az az optimista nézet, hogy a könyvtárak napról-napra többet profitálhatnak a technika fejlődéséből, *s a társadalom is egyre tudatosabban ismeri fel a könyvtárak fontosságát* (1956-ban jelent meg a könyvtári szolgáltatásokról szóló törvény; növekedtek a könyvtári állományok és szolgáltatások; az Amerikai Könyvtáros Szövetség a könyvtárak felnőttoktatásban elfoglalandó helyének meghatározására törekedett stb.). Az optimista nézeteket viszont ellensúlyozta az a félelem, hogy az új technika csökkenteni fogja a hagyományos könyvtári szolgáltatások iránti igényt, ha ugyan nem helyettesíti a könyvet teljes egészében. A könyv jövőjéről súlyos viták zajlottak. Ugyanakkor a használók részéről számos területen gyors ütemben olyan új igények jelentkeztek, amelyek beleütköztek a korlátozott lehetőségek határaiba.

A rendelkezésre álló anyagi eszközök zöme csak építkezésre, illetve helyi vagy speciális gyűjtemények kialakítására volt felhasználható. Ugyanakkor *a dokumentumok ára, de a feldolgozás, a megőrzés és a forgalmazás költsége is rohamosan növekedett*. A növekvő költségek, a munkaerőhiány, az elavult épületek és a korszerűtlen eljárások alkalmazása miatt a könyvtárak egyre messzebb maradtak el az eléjük tűzött céloktól. A változtatás szükségessége nyilvánvalóvá vált.

Ebben a légkörben hozta létre a Ford Alapítvány öt millió dollár alaptőkével a Council on Library Resources

elnevezésű Tanácsot, ezt a független, nem nyereségre dolgozó, szakértők vezetése alatt álló kutató-fejlesztő szervezetet, amely kizárólag könyvtári kérdésekkel foglalkozik; tevékenysége során *támogatja és koordinálja a hagyományos problémák új megoldására vonatkozó kutatásokat*, ugyanakkor kellő teret enged újonnan felmerülő problémák megoldására irányuló munkának is.

A megoldandó problémák súlyosak, a lehetőségek korlátozottak voltak. A Tanács ezért arra törekedett, hogy főként az általánosan alkalmazható megoldásokat támogassa. Ennek érdekében *meghatározta a megoldandó kérdések prioritását* (a rangsor természetesen indokolt esetekben változhatott).

Az első időszak legfontosabb feladata a könyvtári problémák leküzdésére alkalmas technikai eszközök felhasználásának elősegítése volt. Ezen belül három alapvető probléma megoldása merült fel: így *a bibliográfiái*

hozzáférése, a fizikai hozzáférése és a könyvtári ügyvitelére.

A bibliográfiai hozzáférhetőség elősegítésére számos központi katalógus került kiadásra és több vizsgálat zajlott le a számítástechnika bibliográfiai alkalmazásait illetően is (MEDLARS, Library of Congress). Kiterjedt támogatásban részesültek bizonyos nemzetközi törekvések (IFLA, International Association of Music Libraries) stb.

A dokumentumok fizikai hozzáférhetőségének megjavítása érdekében jelentős programokkal támogatták az állományvédelmet és restaurálást, az állománygyarapítást és a mikrofilmzést. Megindult a *Library Technology Program*, s kiadták a *Library Technology Reports* című folyóiratot.

A könyvtári ügyvitel javításában a könyvtárközi együttműködési programok kifejlesztése került a középpontba. Megjelent az amerikai könyvtári jogszabályok gyűjteménye, foglalkoztak a kisebb könyvtárak ügyvitelének kérdéseivel és jelentős eredmények születtek a könyvtári statisztika egységesítésében is.

A Tanács működésének második évtizedében bizonyos mértékig módosult a megoldandó problémák prioritása. A műszaki fejlesztés ekkor már meghaladta a Tanács lehetőségeit. Ugyanakkor egyre több vállalat figyelt fel a könyvtárakra, mint potenciális vásárlókra, s ezek igyekeztek termékeiket a könyvtárak igényeinek megfelelően fejleszteni. A Tanács így főként az alábbi területekre összpontosította a figyelmét:

a nagy szakkönyvtárak ügyvitelének korszerűsítése;

a változó *használói igényeknek* jobban megfelelő programok kialakítása;

új *oktatási és továbbképzési formák* kifejlesztése, a nyilvános könyvtárak közművelődési szerepének megújulása.

A számítástechnika és az automatizálás könyvtári alkalmazása továbbra is jelentős feladat maradt. Kísérleteket folytattak az *automatikus indexelés, a gépi információkeresés és más automatizálási problémák* megoldására. A legjelentősebb programok ez időben a *Library of Congress* nevéhez fűződtek (MARC, RECON). Szorosan kapcsolódik ehhez a *National Serials Program*, amelynek fő célja a periodikus kiadványok koordinált bibliográfiai számbavétele és egy géppel olvasható adattár kiépítése volt. A további gépesítési programok közül kiemelhető még a MARC-formátumú mágnesszalagok hasznosítását szolgáló komplex *NELINET*, továbbá a jövő műszaki könyvtárának képét kialakítani kívánó *Intrex terv*.

Automatizálás és központi könyvtári szolgáltatások

A CLR 1970. évi jelentése olyan jövő képét vetített ki, amelyben az USA egységes országos könyvtári rendszere optimális centralizációval és a források lehető legjobb kihasználásával a lehetséges legjobb szolgáltatásokat

nyújtja. Ebben a rendszerben a katalogizálás központosított lenne és egyetlen, géppel olvasható központi adatbázis tartaná nyilván a könyvtárakban lévő dokumentumokat és azok leőhelyeit. Ez a rendszer egy kommunikációs hálózat révén minden könyvtár számára ingyenesen hozzáférhető volna.

Sajnos az akkor felismert problémák azóta is megoldatlanok: a megoldáshoz nemcsak a szükséges anyagi eszközök hiányoznak, de az optimális centralizáció sem látszik lehetségesnek. Csak a központi szolgáltatások terén sikerült előrelépni: a *National Serials Data Program (Periodikus Kiadványok Országos Adatbázisa)* beépült a Library of Congress szervezetébe, megindult a *CONSER (Conversion of Serials)* program (periodikus-leírások gépi célra történő konverziója) és a *COMARC (Cooperative MARC)*, amely gépi formátumú központi könyvkatalógus előállítását célozza. A *CIP (Cataloging-in-Publication)* a szükséges bibliográfiai leírásnak a dokumentumban való közlését kívánja biztosítani.

Jelentős hálózatfejlesztési tevékenység folyik. Jelenleg a legnagyobb az *Ohio College Library Center* hálózata, de más regionális könyvtári hálózatok is gyorsan fejlődnek (BALLOTS, SLICE, SOLINET stb.). A további gépesítési programok közül főként a bibliográfiai adatok on-line hozzáférhetővé tételét célzó kísérletek jelentősek.

A CLR által támogatott szabványosítási munkálatok közül az angol-amerikai katalogizálási szabályzat átfogó revíziója és az ISSN alkalmazásának kiterjesztése emelhető ki.

Állományvédelem és mikrofilmtechnika

Az állományvédelem és restaurálás területén az elmúlt időszakban két kiemelkedő jelentőségű esemény volt: a W. J. BARROW Kutató Laboratórium létrehozása és az itt kifejlesztett, restaurálási célokra alkalmas speciális papírfajták előállítására.

A mikrofilmtechnikát illetően mindenekelőtt a könyvtári alkalmazás több elvi és gyakorlati kérdésének megoldására törekedtek, s ezen belül is kiemelten foglalkoztak a COM-technika bevezetésével. A Library of Congress részben e technika alkalmazásával tette közzé tárgyszavainak jegyzékét, továbbá a központi katalógus pótlásait. További kutatások is folytak, s emellett megjelentettek fontos monográfiákat és a *Library Technology Reports* füzeteit.

Könyvtári ügyvitel

A könyvtári igazgatás aránylag új területén elsőként az *egyetemi könyvtárak ügyvitelszervezési kérdéseinek tanulmányozását* támogatta a CLR. Az Association of Research Libraries keretében 1970-ben létesült egy

kutatóiroda, amely elsősorban a tapasztalatok és információk cseréjét szervezte, s az oktatást és továbbképzést támogatta. Számos további, a kisebb könyvtárak szervezőjére, a könyvtári tevékenység gazdaságosságára stb. vonatkozó kutatás is folyt.

Könyvtárak és használói

Voltaképp a CLR által támogatott minden program végső célja a használóknak nyújtott szolgáltatások javítása. Minthogy a CLR főként felsőoktatási és szakkönyvtárakkal áll kapcsolatban, ezeket illetően néhány további, közvetlenül a használók igényeinek jobb kielégítését célzó programot is támogat. Ilyen pl. az 1969-ben indított *College Library Program*. Ez a komplex, átfogó kutatási terv olyan vizsgálatokat tartalmaz, amelyeknek célja a könyvtár és a felsőoktatás kapcsolatának javítása, lehetőség szerint új alapokon, új szemlélet kialakításával. Az egyes kutatásokban nagyszámú hallgató is részt vesz. A programhoz kapcsolódva clearing-állomás létesült a megfelelő dokumentumok és információk cseréjére.

Hasonló célú, de más megközelítésű, újabb tevékenység a *Library Service Enhancement Program* (elsősorban a könyvtárak aktívabb kezdeményező szerepét hangsúlyozza).

Az információforrások gyors ütemű mennyiségi növekedése, mellett nemcsak a használóknak, de a könyvtáraknak is egyre nagyobb szüksége van az eligazodást, a szükséges irodalom gyors megtalálását segítő eszközökre. A Tanács a körön belül elsősorban a *könyvtárosok számára fontos könyvajánló jegyzékek kiadását támogatja*. Közreműködött két jelentős bibliográfiai munkában is: a középkori arab kéziratok források számbavételében és az angol hivatalos kiadványok bibliográfiai kalauzájának elkészítésében.

A CLR több, elsősorban *közművelődési könyvtárakhoz kapcsolódó* tevékenységet is támogatott. Tanulmány készült a közművelődési könyvtárak szolgáltatásainak céljairól; foglalkoztak a postai kölcsönzés lehetőségeivel; több használói igényvizsgálatban vettek részt; megkezdték a használóknak szóló kézikönyv összeállítását; különös gonddal törekedtek az iskolán kívüli oktatási formák, valamint az önképzés és a közművelődési könyvtárak megfelelő kapcsolatának kialakítására.

Oktatás és továbbképzés

A könyvtárak szakember-helyzetével a Tanács csak a 60-as évek végén kezdett el foglalkozni. Elsőként a felsőoktatási könyvtárosok bérezési helyzetét elemezték. 1969-től rendszeresen adtak ösztöndíjakat (eddig összesen 180 könyvtáros számára). 1973-tól, szintén egyéni jelleggel, gyakorlati vezetőképzést is szerveznek, bár korlátozott létszámmal. A könyvtári kutatók számának

és szakmai színvonalának növelését egy 1975-ben indult program keretében kívánják segíteni. A nem-könyvtáros felsőfokú végzettségűek számára posztgraduális könyvtárosképzési lehetőséget nyújt a *University of Chicago Program*.

Nemzetközi könyvtárügyi együttműködés

Az IFLA több ízben is jelentősebb támogatást kapott a Tanácstól adminisztratív tevékenységének zökkenőmentes végzéséhez. Az IFLA különféle akciói közül külön is támogatja a Tanács a *Universal Bibliographic Control* programját s az ehhez részben kapcsolódó, nemzetközi bibliográfiai hálózat kialakítását célzó vizsgálatot.

Az IFLA-nak nyújtott támogatás sikeréből kiindulva a CLR támogatja az *International Council on Archives (Levéltárak Nemzetközi Tanácsa)* titkárságának felállítását is.

A fentiekén kívül a CLR támogatta a FID néhány nagyobb rendezvényének megszervezését, két amerikai konferencia megszervezését, – az egyik a *MARCAL (MARC for Latin America)* program kialakítását készítette elő – és a *Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetségét (International Association of Music Libraries, IAML)* stb.

További programok

Minden évben akad néhány egyéb jelentős program is, amely nem sorolható a fenti csoportok egyikébe sem. Így például több levéltári jellegű programot is támogatott a Tanács, felismerve, hogy a levéltárak problémái hasonlatosak a könyvtári problémákhoz. Ezen kívül foglalkozott bizonyos speciális kezelést igénylő dokumentumtípusok (kéziratok, fényképek stb.) kérdéseivel, s aktívan részt vett az ezzel kapcsolatos egyszeri adatgyűjtésben és vizsgálatban. A könyvtáráépítészet és a könyvtári berendezés kérdéseivel foglalkozó kézikönyvek kiadását is feladatának tekinti.

/Council on Library Resources, Inc. 20th annual report 1976. Washington, CLR, 1976. 97 p./

(Sárdy Péter)

Könyvtári-tájékoztatási teljesítménynormák Csehszlovákiában

Szovjet, NDK-beli és magyar példák ösztönzésére az ötvenes években Csehszlovákiában is megpróbálták normálni a könyvtári-tájékoztatási munkát. A könyvtári-tájékoztatási teljesítménynormák kidolgozásában tanács-